

Aziz ŞEKER (shuaziz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5634-0221)

Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Rektörlüğü, Amasya/Türkiye

Gökhan KURT (gkhankurt@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9439-0331)

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Kangal Meslek Yüksekokulu,
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı

<https://doi.org/10.55044/meusbd.1188576>

13.10.2022

Geliş Tarihi
Submitted

21.11.2022

Kabul Tarihi
Accepted

Araştırma Makalesi
Research article

YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINDA YAŞLI ROMAN KAHRAMANLARI

Özet

Günümüz modern toplumlarında yaşlıların sosyal statü ve rollerinde değişimler yaşanmaktadır. Yaşlıların geleneksel/kırsal toplumdaki güçlü ekonomik, sosyal ve kültürel konumları modernleşme ve küreselleşme sürecinde yaşanan hızlı sosyal değişimlerle birlikte azalmaya başlamıştır. Zaman içinde yaşlının toplumdaki değeri ile ilgili bilimsel araştırmaların yanı sıra edebiyatta da çözümlenmeler yapıldığı görülmektedir.

Yaşlıların ayrımcılığa uğradığı diğer bir alan olan edebî metinlerde, özellikle de romanda yeterince temsil edilmediği ya da temsil edilenlerin çoğunlukla ikincil kahraman konumunda bırakıldıklarını söylemek mümkündür. Çağdaş Dünya ve Türk Edebiyatı'nın önemli yazarlarından biri kabul edilen Yaşar Kemal'in romanlarında yaşlı kahramanlara büyük oranda yer verdiğini belirtmek gerekir. Yazarın romanlarında tarımda kapitalistleşme, sosyal ve kültürel değişme, göç, ekolojik yıkım, mübadele, yoksulluğu besleyen toplumsal eşitsizlikler gibi konular etrafında olaylar şekillenirken, roman kahramanları aracılığı ile bütün bunların yansımaları işlenir. Bu roman kahramanlarının içinde yaşlıların önemli bir yeri bulunmaktadır. Dolayısıyla Yaşar Kemal'in, yaşlı roman kahramanları açısından incelenmesi gereken bir roman deneyimi bıraktığı ileri sürülebilir.

Bu çalışma Yaşar Kemal'in, romanlarında yaşlı roman kahramanlarına verdiği değer ve onları önemseyen özelliği etrafında sosyolojik bir çözümleme girişimidir. Böylece yazarın, romanlarında yaşlı kahramanlarını etkin bireyler olarak ele aldığını göstererek alanla ilgili yapılacak diğer tartışmalara da katkı verilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Sosyoloji, Roman, Yaşar Kemal, Yaşlı Roman Kahramanları.

ELDERLY NOVEL HEROES IN YAŞAR KEMAL'S NOVELS

Abstract

In today's modern societies, there are changes in the social status and roles of the elderly. The strong economic, social and cultural positions of the elderly in the traditional/rural society have begun to decline with the rapid social changes experienced today as a result of modernization and globalization. Over time, we have seen that there are both literary analyzes and scientific studies of the value of the elderly in society. It is possible to say that in literary texts, especially in the novel, another area where older people are discriminated against, they are not adequately represented or that they are mostly secondary characters. Considering from the point of view of Yaşar Kemal, who is accepted as one of the most important writers of contemporary world and Turkish literature, it should be noted that he mostly included elderly characters in his novels. In the author's novels, while events revolve around issues such as capitalization in agriculture, social and cultural change, migration, ecological destruction, population exchange, social inequalities that feed poverty, the reflections of all these are handled through the heroes of the novel. Elders have a prominent place among the heroes of these novels. Therefore, it can be argued that Yaşar Kemal left a novel experience that needs to be examined in terms of old novel heroes.

This study is an attempt at a sociological analysis of the value Yaşar Kemal places on the old heroes in his novels and the feature that gives importance to them. Thus, it is aimed to contribute to other discussions of the field by showing that the author treats his old heroes as active individuals in his novels.

Keywords: Old Age, Sociology, Novel, Yaşar Kemal, Elderly Novel Heroes.

GİRİŞ

Roman, Avrupa’da burjuva kültürünün bir edebiyat türü olarak 19. yüzyıla doğru ortak nitelikleriyle üzerinde genel bir uzlaşma sağlandıktan sonra bir kimlik edinir. 19. yüzyılda özellikle Batı Avrupa’da yaşanan büyük ölçekli sosyal ve ekonomik alanlardaki değişim, birey ve toplum ilişkilerinde de köklü dönüşümleri içermiştir. Bu olaylar aynı zamanda romanın tarihsel gelişiminde önemli rol oynar. Modernite, sanayileşme, hümanizm, demokrasi, kültürel ve sosyal değişim, bireyin ön plana çıktığı bir kamusal alan, burjuva toplumsal gerçekliği romanın tarihsel birikimini Rönesans hikâyelerinden ya da şövalye edebiyatından çok daha ileri bir boyuta taşımıştır. Toplumsal gerçeğin ağırlıklı olarak romancının ilgisini çektiği bir dönemde modern roman, adından sıkça söz ettirir. Öte yandan 19. yüzyılda Avrupa’da yaşanan makro değişimlerin bir sistem dâhilinde Osmanlı topraklarına ulaştığını ve bunların Tanzimat Dönemi’nde etkisini sürdürdüğü tarihsel bir gerçektir. Tanzimat Dönemi, Avrupa’daki gelişmelere ulaşmak amacıyla birçok sosyal reformlarla gelirken, eski Doğu masallarını kültürel dokusunda taşıyan çok kültürlü bir topluma edebiyatın yeni türleri de taşınır. Tanzimat Dönemi aydınlarının yakın takibindeki romanın, sosyal yapısı çok daha farklı bir topluma çeviri yoluyla taşınması ve bunların yer yer toplumsal amaçlar ve toplumsal eğitim için kullanımı doğal olarak çeşitli çelişkileri beraberinde getirir. Osmanlı toplum yapısının kodları ile Avrupa toplum yapısı arasındaki kültürel ve sosyal sorunsalların özündeki ayrılıklar, çeviri olarak gelen romanın farklı bir maceraya sürüklenmesinin, başka bir deyişle kendi toplumsal gerçeklerini sorunsal yapmasının önünü açar. Bu noktada, Osmanlı sonrası Türk modernleşmesi büyük ölçüde kültürel devrimlerini toplumun her kesimine sunmak amacıyla kuşkusuz edebiyata da işlev yükler. Bu açıdan roman, edebiyat türleri içinde araçsal olarak kullanılır. Cumhuriyet Dönemi’nin neredeyse ilk elli yılında yeni ulusun inşasında kendisine yüklenen görevleri yerine getirir. Sosyolojik bir realite olarak toplumsal yapıların değişimi gözetildiğinde büyük oranda 1950-1960’la başlayan, 1970 ve 1980’de ise sosyal ve kültürel yansımalarının sıkça konuşulduğu ekonomik ve sosyal değişimin yaşandığı tarihsel süreç ise Türk romanının temel unsurlarını gözden geçirmesine olanak sağlar. Türk modernleşmesinin kentlerde yoğunlaşması ve Batılılaşma adımları gibi toplumu derinden etkileyen sosyal reformlar toplumun bazı kesimlerinde yaşam tarzı değişikliğini getirir. Bununla birlikte tarımda kapitalistleşmenin toplumu derinden sarması; kır-kent arasındaki uçurumun fark edilmesi; köylerde ağalık, toplumsal çelişkiler, göç ve göçün yığıldığı kentsel ortamlarda gözlenen sosyal sorunlar; toplumsal eşitsizlikler; sosyal adalet ve toplumsal değişim üzerine yapılan araştırmalar sürerken yaşanan bu değişimler romancıların yapıtlarında da gözlenir (Kundera, 2014; Parla, 2003; Naci, 1990; Moran, 1990; Evin, 2004; Timur, 2002).

Yukarıda aktarıldığı üzere Türkiye’deki kimliği Batı’daki gelişim sürecinden farklı bir düşünsel temelle ele alınan romanın dinamiklerine yön veren şey Tanzimat sürecidir. Nitekim Türk romanındaki bu egemen çizgi 1950’li yıllarla birlikte ancak toplumun kendi gerçeklikleri üzerine oturabilmiştir (Moran, 1990). Yaşar Kemal bu başlangıç akımının temsilcileri arasında yer alır. Yaşar Kemal’in ayırt edici bir özelliği, döneminin egemen ideolojisinin asla bir taşıyıcısı olmamasıdır. Egemen ideolojinin sorunlu yanlarını ifşa ederken anlatı geleneğini bir söylemler sistemi olarak almış, bunu ise içinde yaşadığı çağın ideolojik söylemleriyle çatıştırma ve dönüştürme yolunu tercih etmiştir (Parla, 2003). Bu açıdan Yaşar Kemal’in toplumcu gerçekçi bir yanı vardır. Ne var ki bu anlamda bir gerçekçilikle yetinmez; yaşadıklarını ve gözlemlediklerini başka tür bir gerçekçiliğe dönüştürür. Abartılarak işlendiği için simgeleşen ve arketipleşen kişiler ve olaylarla, göreceğimiz gibi, kurmaca yönü ağır basan destan havalı yapıtlar üretir (Moran, 1999). Bu dinamik roman yaklaşımıyla Yaşar Kemal, toplumu anlamak isteyen sosyal bilimcilerin ilgisini çekecek yoğunlukta sosyal değişmeyi ve sosyal sorunları, toplumsal gerçeklikten uzaklaşmadan kaleme almıştır. Örneğin Çukurova’da tarımda kapitalistleşmenin beraberinde getirdiği sosyal ve ekonomik değişimin bireyler, aileler ve diğer sosyal kurumlar üzerindeki etkisini sosyal olaylar/sorunlar ekseninde işlediği romanları ilgi kaynağı olur (Şeker, 2014). Yaşar Kemal’in roman evreni Çukurova’dan İstanbul’a taşındığında da mübadele, göç, ekolojik yıkım vb. sosyal sorunları odağına alır. Yaşar Kemal romancılığının bir başka ayırt edici ögesi toplumsal cinsiyet açısından kadınların, yaşlı kadınların ve yaşlı erkeklerin özgürce dolaştıkları bir roman kurgusu oluşturmalarıdır. Kadın roman kahramanları arasında “yaşlılar güçlü kişilik özellikleriyle dikkat çekerler” (Yılancıoğlu, 2019: 115). Yaşar Kemal, romanlarına konu yaptığı toplumsal sorunsalları yaşlı roman kahramanları aracılığıyla da tartışmaya açar. Türk romanlarında yaşlı roman kahramanlarına yeterince yer verilmemesi Yaşar Kemal’in bu farklılığını önemli kılan bir başka anlamlı noktadır. Bu sebeple Yaşar Kemal’in roman kahramanları içinde özellikle yaşlı roman kahramanları sosyolojik bağlamıyla incelenmeye değerdir.

Yaşlı Roman Kahramanlarının Sosyolojik Bağlamı

Tarihsel süreçte toplumların yaşlılık ve yaşlılara dair algıları çeşitli evrelerden geçmiştir. Yaşanılan dönemin kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal yapısına göre toplumların yaşlılık algıları değişmiş ve bu dönemlerde toplumun yaşlıya yönelik tutum ve davranışları farklılaşmıştır (Ceylan, 2018). Yaşlılığın, insan hayatının en zorlu aşaması olarak görülmesi onu daha çok dikkat çekici hâle getirmiştir. Düşünce tarihi boyunca yaşlılık üzerine kafa yorulmuştur (Çiçek, 2020). Dolayısıyla yaşlanma ve yaşlılık olgusuna

bakışın insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi bulunmaktadır. Yaşlanma ile ilgili yapılan tartışmalar çeşitli alanlarda yaşanmaktadır. Örneğin “Modern çağda bile kendi başına bir mesele olarak düşünölmeye değer bir konu gibi görölmemiş olmalı ki, yaşlı ayrımcılığı dediğimiz kavram sosyal bilim literatürüne görece geç bir tarihte girmiştir” (Duva Kaya, 2020: 1502). Yaşlanma olgusu diğler bilim dallarında olduğu kadar günümüzde edebiyat açısından da ele alınmaktadır. Konuyla ilgili Ertop’un (1995: 38) değerlendirmesi şu şekildedir:

“Edebiyatımızın türlü dönemlerine ait birçok yapıtta yaşlı tipleriyle karşılaşölmaktadır. Ancak bunların yaşlının ruhsal durumlarından çok aile bireyleriyle ve toplumla ilişkileri konu edinilir. Edebiyatçılarımızın yaşlıyı genellikle az tanıdığını ve çoğu kez dışarıdan göröünen yanlarıyla anlattığını itiraf etmek zorundayım. Elbette bizim toplumumuzda, bizim koşullarımızda, bizim insanımıza ait tabloların canlandırıldığı yapıtlar da vardır.”

Edebiyatın bir türü kabul edilen romana baktığımızda roman kahramanları arasında yaşlılara daha az yer verilmesi yaşlı veya yaş ayrımcılığını akla getirmektedir. Bu tür bir ayrımcılık, “tıpkı cinsel ayrımcılık ve ırk ayrımcılığı gibi bir ideolojidir. Yaşlılara yönelik ön yargılar da, en az başka alanlarda olduğu kadar çoktur” (Giddens, 2013: 236). Örneğin Bytheway (1995), yaş ayrımcılığına ilişkin toplumsal kurulumculuk görüşünden hareketle geliştirdiği kuramsal yaklaşımında yaşlanmayı betimlemekte kullanılan kategorilerin, “yaşlı” ya da “yaşı geçmiş gibi” olanların kendilerinin yaş ayrımcısı olduğunu belirtir. Bytheway’ın (1995) aktarımı ile “bu kategoriler, insanları kronolojik yaşlarına göre ayırma ve yönetmeyi meşru kılmak için egemen grupların, yaş ayrımcılığıyla eşleşen eşitsizliklerden yarar sağlamak amacıyla toplumsal olarak oluşturduğu kategoriler” olarak kabul edilir (akt. Giddens, 2013: 237).

Toplumsal gerçekliği yansıtan romanlarda da bu eşitsizlik görünümlerine rastlanır. Genç roman kahramanlarının çoğunlukta olduğu ya da yaşlı kahramanlarının ikincilleştirildiği rastlanan bir durum olmakla birlikte kadın ve erkek kimlikleri içinde yaşlılara edebî metinlerde pasif/edilgen şekillerde rol verildiğini söylemek mümkündür. Yaşlı roman kahramanları konusunda bazı yazarlar ise geride daha dikkate değer bir deneyim bırakmışlardır. Bu anlamda Türk edebiyatında Yaşar Kemal’in yapıtlarında yaşlı roman kahramanları önemli bir yer tutmakla kalmaz, roman dinamiğinin olmazsa olmaz unsurları arasında konumlanırlar (Şeker, 2020a). Nitekim Yaşar Kemal, romanlarını ekonomik ve tarihsel bir arka planda sosyolojik bir bağlama oturtarak roman kahramanlarını kurgular. Yaşar Kemal’in romanlarından örnekler verilerek bu durum somutlaştırılabilir.

Bir Ada Hikâyesi’nin ilk cildi Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Poyraz Musa’nın bir savaşın geride bıraktıklarından kaçıp sığındığı Karınca Adası’na (Mirmingi) gelmesiyle başlar. Mübadele kararları sonucunda birkaç kişi dışında adada yaşayan Rumlar ayrılmışlardır. İlk ciltte bu ayrılışın trajedisi, adanın Rum halkının gözünden işlenir. Adayı terk etmeyenlerden biri de Lena Papazoğlu’dur. Poyraz ile ilk karşılaştıklarında “Ben Lena Papazoğlu. Dört oğlum gitti Çanakkaleye, Mustafa Kemal Paşanın yanına. Harbetti. Sonra başka yerlere gitti, Mustafa Kemal Paşanın yanında.” (Kemal, 2001b, 221) diyerek kendisini tanıtır. Lena’nın fiziki özellikleri de verilir: “Yüzü kırış kırış olmuş, bu derin, duru mavi gözlü, ak başörtülü, kısa boylu kadın iliklerine kadar işlenmiş mutluluğunu dağa taşa, ota çiçeğe, börtü böceğe dağıtıyordu.” (Kemal, 2001b: 221). Dört cilt boyunca Lena’nın adanın yeni halkıyla kaynaşma mücadelesi sürer ve Lena oğullarının gelmesini beklemeye devam eder. İkinci cilt Karıncanın Su İçtiği’nde savaşta ölen eşinin ardından adaya yerleşen Melek Hatun ile okur tanışır. Aynı şekilde eşraf ve çiftlik sahibi Musa Kazım Ağafendi de Girit’ten ailesiyle birlikte adaya gönderilmiştir. Eşi yolda ölen, iki kızıyla baş başa kalan bu yaşlı roman kahramanı Girit’e geri dönmenin bütün şartlarını zorlamıştır. İlk zamanlarda köklerinden koparılmış yaşlı bir mübadilin psikososyal durumu gözler önüne serilir: “Allah kimseyi yurdundan yuvasından etmesin. Bir insanı yurdundan koparmak, o insanın yüreğini koparmaktan daha çok acı veriyor” (Kemal, 2002a: 182). Yaşar Kemal, Musa Kazım Ağafendi hakkında şöyle bilgi verir: “Yüreği sevinç kaynağı olan kişiler, her zaman, ne kadar kötü durumlarda kalırlarsa kalsınlar, hiçbir şey olmamış gibi sıvacık konuşurlar, hem de bir sevgi seline kapılıp ağız dolusu gülerler” (Kemal, 2002a: 187).

Çoğu insanın mübadele ile geldiği adaya, Anadolu coğrafyasında yaşanan savaşların etkisiyle gelenler de bulunmaktadır. Anadolu göçmenleriyle dolmaya başlayan adada, Lena başta olmak üzere yerleşenler kendi aralarında hoşgöröye dayalı bir uyum sağlarlar. Lena Ana, romancının yeni sosyal yaşamın biçimlenmesinde işlevsel kıldığı umut dolu bir karakterdir. Musa Kazım Ağafendi, Tan Yeri Horozları’nda Girit’e geri dönmenin mücadelesini sürdürür.

Yaşlının ömrünün büyük bir diliminin geçtiği yerde sosyal çevresinin, sosyal destek sistemlerinin, mekânla kurmuş olduğu iletişimin zorunlu terke uğratılmasıyla beraber Musa Kazım Ağafendi’de göröldüğu gibi psikososyal huzursuzluk ve yaşam sorgulaması getirmiştir. Yaşlılar yönünden uzun yıllar geçirilen sosyal ve mekânsal çevrenin yaşlının yaşam doyumuna katkısı gözetildiğinde özellikle son yıllarda dikkat çekilen yerinde yaşlanmanın önemi ön plana çıkmaktadır. Kuşkusuz Musa Kazım Ağafendi roman kahramanında sunulan şey, geldiği yere başka bir ifadeyle belleğini biçimlendiren şeylerin yaşandığı sosyal-

fiziksel mekâna geri dönüş özlemiyle anlam kazanmaktadır. Eski bir asker olan Poyraz Musa onu İstanbul'da tanıdığı bir komutanına götürür. Ancak yardım görmek bir yana aşağılanır: “Siz, siz, siz, siz daha vatanınızı beğenmiyor, Yunan uşaklığını istiyorsunuz.” denerek (Kemal, 2002b: 43). Düşlerinden çıkmayan Girit'e gidemeyeceğini anlayan Musa Kazım Ağaefendi, zor da olsa alışmaya çalışır. Mutsuzluğunu, Melek Hatun ile iyileştirmenin yollarını arar. Diğer yandan Lena terk etmediği yerleşim yerinde savaşa gidip dönmeyen çocuklarını bekleyen bir roman kahramanı olarak yaşamını sürdürür. Bu beklenti onu hayata ve ada halkına bağlar.

Melek Hatun ve Lena Ana özelinde bakıldığında iki olumlu roman kahramanı ortaya çıkar. Karınca Adası çok farklı kültürlerden gelen insanların kaynaşmasıyla birlikte insan onurunu ve haysiyetini en üstün değer gören insanların varlığıyla biçimlenir. Adada yaşayan yaşlı roman kahramanlarının bu sürece katkısı oldukça büyüktür. Çıplak Deniz Çıplak Ada cildinde, Musa Kazım Ağaefendi ada halkıyla sohbetlerinde “yerin dibine batsın bu sürgünlük yerin dibine batsın bu savaşlar” (Kemal, 2012: 70) söylemiyle savaşların, insanların ve toplumların yaşamlarında yol açtığı geri dönüşü mümkün olmayan uçurumları, onarılmayan acılarıyla okuru yüzleştirir. Burada eve dönüş ya da sıla özlemi de ortaya çıkar. Daha sonra Melek Hatun ile Musa Kazım Ağaefendi evlenirler. Yazar üst anlatıcı rolüyle, bu roman kahramanını “akil adam” olarak sunar. Lena Ana'nın iki çocuğu adaya döner. Diğer ikisi de Yunanistan'a yerleşmişlerdir. Adanın en güzel gününde annelerini ziyarete gelmişlerdir. Bir Ada Hikayesi'nde kadın ya da erkek fark etmeksizin yaşlı roman kahramanlarının her biri umut ve sevgi doludurlar. Toplumunu bütünleştirici, kötülükten uzak tiplerdir. Melek Hatun ile Girit mübadili Musa Kazım Efendi'nin yaşama bakış açılarında, insanlarla ilişkilerinde, sevgiyi ve insana saygıyı benimsemelerinde bu özelliklere rastlanır. Sonuç olarak Bir Ada Hikâyesi dörtlemesi (1997-2012) çokkültürlü yaşamın kültürlerarası iletişim engelleri olmadan kurulabileceğini ve bütünleştirici bir dil yaratılabileceğinin umudunu göstermektedir. Romanlarda Türk, Kürt, Rum, Alevi, Çerkes, Yezidi, Arap, Çeçen, Süryani, Keldani, Asuri ve Musevi kültürleri anlatılmakta ve bu kültürlerin Anadolu'da ve Akdeniz'de yaşayarak, bu coğrafyayı bin bir çiçekli bir kültür bahçesine haline getirdikleri, zengin ve çok çeşitli bir kültürel miras bıraktıkları anlatılmaktadır (Elmacıoğlu, 2021: 156).

İnce Memed dörtlüsünde Durmuş Ali ve eşi Hürü Ana, Kamer Hatun ve eşi Koca Osman, Anacık Sultan belirgin yaşlı kahramanlardır. Kamer Hatun ve eşi Koca Osman ikinci ciltte İnce Memed'i konuk ettiklerinde onu gizlerler, sahiplenirler (Kemal, 2000a: 26). Hürü Ana ve Kamer Hatun, İnce Memed'in tutum belirlemede oldukça etkili olmuşlardır. Hürü Ana, onu kavgaya iter. Ağaları öldürmesi için her seferinde üzerine gider. Adaletsizliğe karşı mücadeleye çeker. Hürü Ana dik başlı ve dediği dediktir. Örneğin, ağalardan Hamza, İnce Memed'in kendisini öldüreceğini düşünerek Hürü Ana'dan yardım istemeye bir gece kapısına gittiğinde yaşananlar bunu doğrular: “ ‘İt,’ dedi, ‘sen nereden ağa oluyormuşsun, hele önce köpek ol da, insan değil, it ol da ondan sonra ağa ol!’ ” (Kemal, 2000a: 308). Yaşlı kadınların haksızlıklarla karşılaştıklarında toplum adına cesur tepkisellikleri Hürü Ana, Kamer Hatun, Zöhre Hatun, Anacık Sultan; erkeklerden Osman ve Durmuş'ta karakterize edilir. Özellikle yaşlı kadın kahramanlar ağalara, güçlerini kötüye kullanan yerel otoritelere karşı davranışlarında adalet yanlısı tavırlarıyla olayların içerisindeyler. Yaşlı roman kahramanları, kültürün sürdürücüsü konumunda da betimlenir. Halk tıbbi uygulamaları, cenaze merasimlerinde ağıt yakmak, belirli kültürel günlerde yemek yapmak vb. konularda düzenleyicilerdir. Örneğin İnce Memed'de Kırkgöz Ocağı'ndan Anacık Sultan yörede şifacı kadın olarak bilinmektedir. Arif Saim Bey'in karakolda Kertiş Ali Onbaşı'ya işkence yaptırarak öldürttüğü Anacık Sultan ermiş kadın tipiyle kurgulanır. Yaralı İnce Memed'i otlarıyla iyileştirdiği için yerel otoritenin öfkesini çeker. Arif Saim Bey'in yaşlı kadına yaptığı hakaretler karşısında bile vakarını korur: “Bizim Ocaktan, bin yıldır yalan söyleyen bir tek kişi bile çıkmamıştır. Bizim Ocağımıza değil yalan, eğri odun bile giremez. Kırkların, pirlerin, ala gözlü ermişlerin ocağıdır bu Ocak” (Kemal, 2000b: 486). Yılcıoğlu'na göre, ocaklı kadın figürüyle Yaşar Kemal, “Anadolu'daki Alevi inançlarındaki hoşgörü, kadın-erkek arasındaki eşitlikçi yaklaşımı gösterir. Kırkgöz Ocağı'nın müritleri arasında kadın ermişlerin olması da bu eşitliğin göstergesidir” (2019: 120).

Yaşlı bireylerin geleneksel toplumdaki sosyal konumları yüksektir. Öyle ki bu konumları toplumsal sistemin sürdürülmesinde işlevsel rol oynar. “Yaşar Kemal'in kırsal feodal sosyal yapıda geçen romanlarında yaşlı kadın tiplerini toplum içinde işlevsel olmayı sürdürmektedirler. Toplumun diğer üyeleri üzerinde oldukça etkilidirler” (Şeker, 2020a: 297). Yaşar Kemal'in Akçasızın Ağaları (Demirciler Çarşısı Cinayet ve Yusufçuk Yusuf) romanında 1950'lerde Çukurova'da yaşanan tarımda kapitalistleşme, feodal nitelikleri ağır basan bir sosyal sistemin çöküşüyle işlenir. Akçasaz'ın ağalarından Mustafa ve Derviş Beyler yaşamlarının sonlarına kadar bir kan davası eşliğinde yeni ekonominin emirlerine uymayarak, aşiretlerini koruyarak köylülerine sahip çıkmayı ve birlikte sürecin dışına kalmayı yeğlerler. Romanın bitimine doğru ise aşiretlerin sonu yaklaşırken Mustafa Bey'i görmek için dayanılmaz bir istek duyan Derviş Bey atına atlayıp Akyollu Çiftliği'ne gider ve düşmanı Mustafa Bey'i yatağında yarı ölü bir halde bulur. Ölümü yakındır. Yeni ekonomik sosyal ilişkilere uyum sağlayamayan bu iki bey arasında garip bir yakınlaşma başlarken roman sonlanır (Moran, 1999). Kapitalizmin gelişmesinin gerektirdiği yeni ahlak değerlerine ve yeni yaşam koşullarına ayak uyduramayan bir toplumsal grubu temsil eden iki roman kahramanı, kendi

yalnızlaşmalarını yaşarlarken çocukları ortak fabrikalar konusunda anlaşmalarını çoktan yapmışlardır (Gürsel, 2000). Düşünce yapıları, duyu dünyaları, kısaca tutumları ile değişen dünyaya katılmayı baştan bir kenara itmişlerdir. Diğer yandan Karakız Hatun romanın önemli bir yaşlı kahramanıdır. Mustafa Bey'in annesi Karakız Hatun ileri yaşına rağmen, aşireti üzerinde etkisini sürdürür. Derviş Bey'in Murtaza Bey'i öldürmesinden sonra yaktığı ağıtlar, yaşlı roman kahramanının kültür aktarıcılığı rolünü gösterir: "Ve Karakız Hatunun ağıtları dillere düşerdi. Bir şeyi tüketmek, bir şeylerden vazgeçmemek için tükenmiş, töresini yitirmiş unutmmuş Türkmen ağıtlarına sarılırdı Karakız Hatun. Abıhayat gibi" (Kemal, 1998: 198). Karakız Hatun, oğlu Mustafa'ya, Derviş Bey'i öldürmesi için baskı yapar. Oğlunun öcünü almak için uğraşır. Derviş Bey'in oğlu İbrahim'i tabancayla öldürür. Atı üzerinde bir süre gittikten sonra kendisi de ölür (Kemal, 1999b). Arazileri, modern çiftlik binaları için çocukları tarafından satıldığında Mustafa Bey'in tepkisi yaşlı psikolojisi üzerinden değerlendirilebilecek; yaşlanma mekân ilişkisi ve yerinde yaşlanmanın önemine açıklık getirecek bir konudur: " 'Bu konak benim,' diye inledi Mustafa Bey. 'Burası babamım dedemin yurdu. Mezarları burada. Nasıl satarsınız? Ben buradan nasıl da başka yere giderim?' " (Kemal, 1999b: 616).

Şöyle de bakmak mümkün: Akçasazın Ağaları'nda ekonomik dönüşüm ve erkekler aynı sahnededir. Para, erkeğin kontrolündedir. Olaylar, anlamlar, semboller, ilişkiler üzerine toplumsal süreci inşa edenler, değişen erkeklik hâlleridir. Derviş Bey ve Mustafa Bey ömürlerinin sonuna kadar kan davasını sürdürürken değişmeyen hegemonik erkeklik tiplerine örnektirler (Şeker ve Özcan, 2021). Ayrıca değişen ekonomik koşullara uymamalarından kaynaklanan kişisel yenilgileri, bu süreçte ailelerinin desteğini kaybetmeleri konumlarını tartışılabilir hale getirmiştir. Bu ise toplumsal yapıda değişimin güçlü bir öge olduğunu gösterir. Yaşlı ve yaşlılara karşı inançlar ve tutumlar kültürden kültüre değişmektedir. Türk kültüründe, yaşlıya saygı ve itaat bir beklentidir. Ancak yaşamda değişmeyen tek şey değişimin kaçınılmaz olduğu gerçeğidir. Yaşlının da toplum içindeki konumu, saygınlığı sürekli olarak değişmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004).

Yaşar Kemal'in Dağın Öte Yüzü üçlüsünde köyün bütün yoksulluğu içinde öfkesi, olağanüstü direnci ve inatıyla romanın en çarpıcı karakteri Meryemce'nin anıtsal ve unutulmaz bir kahraman olmasının yanında Koca Halil, Sefer, İbrahim kendilerine özgü kişilikleriyle ilginç bireyler olarak canlanırlar, kendi başlarına değer taşırlar (Moran, 1999). Orta Direk'te yaşlı roman kahramanlarından Koca Halil, köylüye her yıl Çukurova'ya gitme zamanını söyleyen biridir. Köylü uzun yıllar bu kişinin öngörüsüne göre hareket ediyor görünmüştür. Üzerine aldığı sorumlulukla davranan Koca Halil bazen dertlenir: "Kocadım amenna. Kocadım, doğru doğru dosdoğru. Bu yıl Çukurovaya kadar da yürüyemem. Bu da doğru. Ama pamuk zamanını şaşırırmam" (Kemal, 2000e: 28). Meryemce ile aynı atın sırtında yaptıkları yolculuk Meryemce'nin sataşmalarıyla sürer. Koca Halil saygı gören bir tiptir. Dediğim dediktir. Yaşar Kemal, türlü zorluklardan geçmiş yaşlı bireylerin onur ve var olma mücadelesini işler. Romanda, Çukurova'ya pamuk toplamaya gidişlerini ve topladıkları pamuğun karşılığında aldıkları parayı kasaba tüccarı Adil'e vererek bir sonraki yıla hazırlanışlarını olay eksenine alır. Bazı yıllar kıtlığa varan yoksulluğu yine yaşlı roman kahramanı Koca Halil'den hareketle verir: "Koca Halil insanlıktan çıkmıştı. Kuruyup kapkara kesilmiş, derisi kemiğe yapışmıştı. Üfürsen yıkılacak. Yeşil kocaman gözleri çukura kaçmış. Soluk alacak halde değildi" (Kemal, 2000e: 212). Çukurova'ya pamuk tarlalarına her yıl vardıklarında Meryemce, bir ritüel hâline getirdiği davranışını sergiler: " 'İndik ya!' dedi. 'Geldik ya!' " (Kemal, 2000e: 338). İkinci cilt Yer Demir Gök Bakır'ın roman mekânı köydür. Burada Meryemce ve Koca Halil karakterlerine bir parantez açmak gerekirse, Meryemce ile eşinin asker arkadaşı Koca Halil arasında ilk ciltte başlayıp devam eden sessiz kavgayı yaşlı tutumlarıyla açıklamak gerekir. Yaşlanmanın doğası gereği yaşlılar kararlarını zor değiştirirler. Bir tutum sahibi olmamanın getireceği boşluk, derisinin altında gezinen ölümle yüzleşmek duygusu olacaktır. Koca Halil "ölümden çok korkan" bir kişilik özelliğine sahiptir (Kemal, 2000f: 37). Köylüyü Çukurova'ya zamanında götürememe düşüncesi onu korkudan çıldıran biri hâline dönüştürür. Ancak ikinci ciltte köylüler yaşadıkları derin yoksulluğun derdine düşmüşlerdir. Koca Halil'i görececek hâlde değillerdir. Köylünün toplanıp onu öldüreceği düşüncesiyle yatıp kalmaktadır. Ona göre "ölüm en büyük boşluktu" (Kemal, 2000f: 59). İlk ciltte köylüye sinirlenen Meryemce, köylüyle konuşmamaya inat etmiş bir şekilde yaşar. Bazen kendisine söylenir: "Sizi bağışladım. İnsanoğlu ne kadar kötü, ne kadar zalim de olsa iyi bir yanı var" (Kemal, 2000f: 91). Koca Halil'in kendini var kılma hissi, Meryemce'nin inatı, köylünün inanılmaz yoksulluğu, Muhtar Sefer'in oyunları, Adil'in köye gelip borcunu isteme düşüncesi köylüde Taşbaş Ermiş'i yaratma sürecini de tetiklemiştir. Köylü korkularından sıyrılmak için sonu ölümle sonuçlanacak birine, Muhtar Sefer'e karşı gelen Taşbaş Memet'e sarılırlar. Muhtar Sefer'e duyulan öfke ise evini taşlamaya kadar gider. Köylü kadınların liderliğini, konuşmadan Meryemce yapar. Muhtar Sefer ölmekten kurtulur. Meryemce'nin ileri yaşına rağmen Çukurova'ya pamuk toplamaya gitme direnci fiziksel tükenişle son ciltte köyde bırakılmasına neden olur. Ölmez Otu cildinde Muhtar Sefer'in planı neticesinde köyde bırakılan Meryemce öldürülür.

Bu ciltte de Koca Halil yaşamın son evresi olan ölüm üzerine düşünmeye devam eder: "Ölümün olmadığı, ölümün ulaşamayacağı bir yer arıyorum..." (Kemal, 2000h: 22). Köy yerinde bir başına kalan Meryemce

varoluşsal kaygılar duyumsar: “Demek dünyayı dolduran insanmış. Her şey, her şey, bütün dünya insanmış. İnsan yoksa dünya yokmuş” (Kemal, 2000h: 262). Yazar, Meryemce’nin içsel konuşmalarını insan, yalnızlık, iyilik ve kötülük etrafında bir felsefeye oturtur.

Meryemce’nin sosyal ilişkiler yolu ile köy sosyal alanına eklememesinin engellenmesi onu yalnızlık ve beşeri dünya ile hesaplaşma içine sokar. Romanın bitimine doğru Koca Halil pamuk çalarken yakalanır. Aşağılanır. Tek amacı Meryemce’nin oğlu Uzunca Ali’ye yardım etmektir. Böylece Uzunca Ali erkenden köye dönecek ve geride bıraktığı annesine biran önce kavuşup vicdanen kendisini iyi hissedecektir. Olmamıştır. Koca Halil ile romanı, yazar bitirir. Koca bir kartala gökyüzünde bakarak. Yaşar Kemal’de yaşlı roman kahramanları değişimin tanıklığını yaparlar. Umutsuz değildirlir. Güçlüdürler. Yaşar Kemal, yayımlanmamış bir söyleşide Yılandoğlu’nun “roman dünyasındaki kadınların güçlü duruşlarının nereden geldiği” sorusuna şöyle bir yanıt vermiştir (2019: 122):

“Anadolu kadınlarını çiğnemek mümkün değildir. Eskiden, yaşlı kadının fularını çıkarması, bu, iki aşiret arasında çıkacak savaşı simgelerdi. Kadınlar devlet otoritesiyle yüzleşmek zorunda değillerdi ve köylerde erkeklerden çok daha özgürdüler. Çarşafı kadını yalnızca kasabalarda gördüm... bizim köydekiler çarşaf giymezlerdi. Doğu Anadolu Bölgesi’nde, erkekler ve kadınlar kol kola birlikte halay çekerler, Anadolu kadını ve özellikle Doğu Anadolu kadını tüm dünya kadınlarına bir modeldir.”

Binboğalar Efsanesi’nde ise Yaşar Kemal, Demirci Haydar Usta’yı Karaçullu Obası’nın büyüğü olarak işler. Haydar Usta obasının yoksullaşması, yozlaşması, yerleşeceği bir toprak parçası bulamaması karşısında etkileyici bir çaba sergiler. Obasının zorlukları aşması için bir kılıç üzerinde çalışan Haydar Usta, kılıcı yapıp iktidar partisinin ileri gelenine götürmeyi planlar. Ancak istediği desteği bulamaz ve dönüp geldiği obasında demirci çadırında örsünün üzerinde yaşamdan çekilir. Haydar Usta bilge bir yaşlı roman kahramanıdır. Obasına umut aşılarken kullandığı cümlelere bakmak yerinde olur: “Bakın kardaşlar, bakın yiğitlerim. Umutsuz olmayın, umutsuzluk kötüdür, beladır. Umutsuzluk diri, canlı, soluk alan insana yakışmaz. Umutsuzluk ancak ölümlere mahsustur. Kılıcımın bitmesine az kaldı” (Kemal, 2011: 39). Obalı, bu Demirciler Ocağı pirini bir umut olarak görüyordu. Akçasazın Ağaları (Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Yusufçuk Yusuf) romanının kahramanları Mustafa ve Derviş’in değişen toplumsal ekonomik koşullar karşısındaki çaresizlikleri Haydar Usta’da da gözlemlenir: “Haydar Ustanın anlamadığı, hiçbir zaman da anlayamayacağı bir şeyler olup bitmişti. İnsanlar, Çukurova, sihirbazın çubuğu değmiş gibi değişmişti” (Kemal, 2011: 51). Binboğalar Efsanesi, Türkmen kültürünün toprak-insan ilişkileriyle değişimini, toprağa yerleşme mücadelesi veren Türkmen aşireti üzerinden işler. Bu çatışmalı süreçte olumlu-olumsuz birçok unsuru yazar ele alırken; Haydar Usta’da anlam bulan, sevgi, insana saygı, umut ve insandan en güzel şeylerin beklenmesine olan inanç bu kültürün değerlerini gösterir (Şeker, 2019). Teneke’de Zeyno Karı, çeltikçi ağalarından Okçuoğlu’nun karşısındadır. Teneke romanında çeltik ekimine karşı en cesur tepkiyi veren Zeyno Karı’dır. Bunu yaparken köydeki erkekleri sorgular. Çeltikçiler tarafından köylerinin su altında bırakılmasını köyde “erkek” olmamasına bağlar: “Bana da Zeyno derlerse, eğer ben Zeyno kariysam... O Okçuoğlu deyyusuna, orospu avratlıya, parlak çizmeliye, ağzı sakızlıya yapacağımı bilirim. Başımı avradıninki gibi açmazsam, bana da Zeyno Karı demesinler. Ben de Zeyno kariysam... Şu iğdişler erkekliklerinden utansınlar. Utansınlar da başlarını toprağa eğip, Okçuoğlunun gönderdiği suya baksınlar” (Kemal, 2000d: 42). Zeyno Karı, lider yaşlı kadın özelliğiyle verilir. Köylülerin kaymakamlığa yaptığı yürüyüşe öncülük eder. Yaşar Kemal kimi romanlarında inatçı, takıntılı yaşlı kadın roman kahramanlarına da yer verir: Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Yusufçuk Yusuf’taki Karakız Hatun, Yılanı Öldürseler’de gelini Esme’yi öldürten Büyükanne gibi trajik tipleri işler. Yılanı Öldürseler’de oğlunun ölümünden sorumlu tuttuğu gelini Esme’yi oğlu Hasan’a öldürtmek amacıyla her gün ağıt yakan Büyükanne öne çıkar: “Dudakları büzüşmüştü. Uzun inceydi. Güçlü çenesi inatçıydı. Oğlu vurulduğundan bu yana kara başörtü bağlıyordu. Saçları kinalıydı, kırmızı bir parlaklık taşıyordu kara başörtüsünün altından...” (Kemal, 2001a: 29). Büyükanne, torununun üzerinde kurduğu psikolojik savaşı kazanır. Oğlunun annesini yani Esme’yi öldürmesini sağlar. Al Gözüm Seyreyle Salih’te küçük torunu Salih ile hep bir sorun yaşayan Büyükanne Dilber tiplemesini ise yazar şöyle verir: “Bu mendebur, bu ustura gibi keskin, bir baş belası olan ninenin bu Karadeniz kıyılarında nakış işlemekte, renk vurmakta namı vardı” (Kemal, 2000c: 91).

Yaşar Kemal, ayrıca yaşlı kadınlara kültür yürütücülüğu rolünü yükler. Kültür taşıyıcılığı, gelecek nesillerin toplumsallaşmasına katkı veren bir unsurdur. Örneğin ağıt yakmak temeli sözlü kültüre kadar gitmiş olsa dahi bir kültür olarak kuşaktan kuşaağa aktarılır. Kale Kapısı’nda üvey oğlu tarafından öldürülen İsmail Bey’in cenaze merasiminde Telli Hatun ölüye yaktığı ağıtlarla anlatılır: “O bütün Türkmenin başağıtçısıydı. Öyle her ölüye ağıt yakmazdı. Telli Hatunun ağıt yaktığı ölü bir daha Türkmende unutulmaz, Telli Hatunun ağıdıyla birlikte dilden dile dolaşırdı” (Kemal, 1999a: 34). Roman olaylarının geçtiği geleneksel/ataerkil toplumlarda, defin törenlerinde özellikle ağıt yakmak kadınlar aracılığıyla yerine getirilmektedir. Bu, başlı başına kadınların görev aldığı defin ritüellerinde ağıt yakmayı yaşatılan önemli bir kültürel öge haline taşır (Şeker, 2020b).

Yaşlanmanın sosyal içeriğinde, sosyal statü ve rollerin kaybı, sosyal ilişkilerin zayıflaması, sosyal etkileşimin azalması yaşanır. Bireyin bir toplum içinde var olması, sosyolojik olarak onun toplumda üstlendiği sosyal statü ve rolleri aracılığıyla mümkündür. Yaşlanmayla birlikte sosyal rol ve işlevlerde doğal olarak bir düşüş gözlenmekte ve yaşlı birey için bu sosyal durum yaşamdan izole olmaya kadar varan bir yalnızlaşmaya işaret etmektedir (Nazlı, 2016). Toplumsal yaşamın bir yansıması olan romanlarda bu sorunsala yer verilebilmektedir. Yaşar Kemal romanlarında kültürün yeniden üretimi, ekonomik sosyal ilişkileri belirleme, eyleyen olma gibi durumlarda yaşlı roman kahramanları geleneğinde yaşlanmayla birlikte gelen rol ve işlev kaybı ile bireyleri sınırlandırmak yerine kamusal alanda faal kılmaktadır. Yaşar Kemal'in romanlarında öne çıkan yaşlı temsillerinin geneli konur ve akil insanlardır (Şeker, 2020a). Özetle, roman çözümlemesi yoluyla yaşlılık ile ilgili yeni anlam arayışlarına yönelmek açısından Yaşar Kemal'in roman kahramanlarının incelenmesinin önemi burada altı çizilmesi gereken noktadır. Yaşar Kemal, roman sosyolojisini özgürleştirici bir unsur olarak yaşlı kahramanlara yer vermiştir. Burada ise bir kez daha “yaşlılara ait var olan algıların benimsetilmesinde ya da değiştirilip dönüştürülmesinde” romanın değeri ortaya çıkmaktadır (Kuruoğlu ve Salman, 2017: 6).

SONUÇ

Yaşar Kemal roman sosyolojisini çok kültürlü bir Anadolu coğrafyasına dayandırır. Bu kadim coğrafyada özellikle Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan toplumsal-tarihsel olayları ve yapısal sorunları toplumsal gerçekte yaşandığı yönleriyle çeşitli şekillerde verir. Çukurova'dan İstanbul'a sosyal-tarihsel bir zeminde kurgu kazandırdığı romanlarında toplumsal yapıya ilişkin önemli sosyolojik çözümlemeler sunar. Yapıtlarının kurgulanmasında roman kahramanlarına etkin bir rol yükler. Romana konu olaylar sürerken yaşanan bazı roman kahramanları ise Akçasazın Ağaları'nda Mustafa ve Derviş ile Dağın Öte Yüzü'ndeki Muhtar Sefer gibi eril tahakkümü sürdüren; şiddeti, toplumsal eşitsizlikleri besleyen ve ataerkil yapıyı yeniden üreten yönleriyle ele alınırlar.

Genel olarak bakıldığında yaşlı roman kahramanları irade sahibidirler, yaşanan adaletsizlikler karşısında bir sorgulama ögesi olarak aktarılırlar. Yaşlı roman kahramanları arasında toplumsal yapının eşitsizliklerinden etkilenen, yoksulluk yaşayan, ekonomik ve sosyal güçleri bulunmayanların dahi aktif oldukları ve otoriteye başkaldırdıkları görülür. Yaşlı kadınların kültürel geleneklerin sürdürülmesinde baskın kahramanlar olduklarını da belirtmek gerekir. Yaşar Kemal romanlarında yaşlı temsillerini kurgularken onları özne kılmakta, olayların akışına yön verecek özelliklerle kültürel-folklorik ve sosyal ortamları içinde donatmaktadır. Romanlarında farklı toplumsal kesimlerden, kültürlerden, yaş ve cinsiyet gurubundan bireylere eşit şekilde yaklaşır. Bunlar arasında yaşlıları, ötekileştiren bir kategoriyle sınırlandırmadan özgürce yansıtır. Onları sosyal etkileşim yapıları içinde güçlendirir. Yaş unsurunu, toplumsal süreçlere katılım açısından bir engel olarak görmez. Yaşlanmayı bilgelikle ele alır. Onun bu niteliği bile başlı başına roman dünyasında yaş/yaşlı ayrımcılığına karşı insancıl bir duruş sergilediğini gösterir. Yaşlanmayı, birey varoluşunu sınırlandıran bir durum olmaktan çıkararak yaşam süreci içinde anlamlı kılar. Bu minvalde romanını demokratikleştirerek, Türk roman geleneğinde duyumsanmakla birlikte ana tema olarak işlenmeyen vb. konularla ilişkili yaş/yaşlı ayrımcılığına karşı olduğunu da gösterir. Dolayısıyla Yaşar Kemal'in romanlarında yaşlı roman kahramanlarının belirttiğimiz özelliklerinin sosyolojik bir bağlama oturtularak değerlendirilmesinin romanlarda pasif nitelikler verilerek üretilen ve yaşlı ayrımcılığı gibi algılanacak konularla ilgili yapılacak araştırmalara katkı vereceğini belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Ceylan, H. (2018). Kırgız toplumunda yaşlılık ve yaşlının sosyal statüsü. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (4), 507-519.
- Çiçek, H. (2020). Cicero: Yaşlılığın erdemleri. *Felsefe Dünyası*, 71, 5-19.
- Çilingiroğlu, N. & Demirel S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, 7 (4), 225-230.
- Duva Kaya, Ö. (2020). Yaşam ve ölüm arasında bir uğrak olarak yaşlılık. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (4), 1501-1520.
- Elmacıoğlu, G. (2021). "Kültür"ün ve "iletişim"in metinselliği üzerine bir araştırma: Yaşar Kemal romanlarında kültürlerarası iletişim. *Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*
- Ertop, K. (1995). Türk edebiyatında yaşlı tipleri. *Varlık*, 1054, 37-43.
- Evin, A. (2004). Türk romanının kökenleri ve gelişimi. (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji. C. Güzel (Yay. Haz.). (Çev. H. Özel, A. Sönmez vd.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.*
- Gürsel, N. (2000). Yaşar Kemal bir geçiş dönemi romancısı. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, Y. (1998). *Demirciler Çarşısı Cinayeti. Akçasazın Ağaları 1. İstanbul: Adam Yayıncılık.*
- Kemal, Y. (1999a). *Kale Kapısı. Kimsecik 2. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (1999b). *Yusufçuk Yusuf. Akçasazın Ağaları 2. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2000a). *İnce Memed 2. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2000b). *İnce Memed 4. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2000c). *Al Gözüm Seyreyle Salih. İstanbul: Adam Yayıncılık.*
- Kemal, Y. (2000d). *Teneke. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2000e). *Ortadirek. Dağın Öte Yüzü 1. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2000f). *Yer Demir Gök Bakır. Dağın Öte Yüzü 2. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2000h). *Ölmez Otu. Dağın Öte Yüzü 3. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2001a). *Yılanı Öldürseler. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2001b). *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana. Bir Ada Hikayesi 1. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2002a). *Karınca'nın Su İçtiği. Bir Ada Hikayesi 2. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2002b). *Tanyeri Horozları. Bir Ada Hikayesi 3. İstanbul: Adam Yayınları.*
- Kemal, Y. (2011). *Binboğalar Efsanesi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.*
- Kemal, Y. (2012). *Çıplak Deniz Çıplak Ada. Bir Ada Hikayesi 4. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.*
- Kundera, M. (2014). *Roman sanatı. (Çev. A. Bora). İstanbul: Can Yayınları.*
- Kuruoğlu, H. & Salman, S. (2017). *Medyada yaşlılık ve Türk sinemasında yaşlılık temsili. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 1-23.
- Moran, B. (1990). *Türk romanına eleştirel bir bakış 1. İstanbul: İletişim Yayınları.*
- Moran, B. (1999). *Türk romanına eleştirel bir bakış 2. İstanbul: İletişim Yayınları.*
- Naci, F. (1990). *100 soruda Türkiye'de roman ve toplumsal değişme. İstanbul: Gerçek Yayınları.*
- Nazlı, A. (2016). Yaşlanma, birey ve toplum: Yaşlanmaya sosyolojik bakış. *Ege Tıp Dergisi*, 55, 1-5.
- Parla, J. (2003). *Don Kişot'tan bugüne roman. İstanbul: İletişim Yayınları.*
- Şeker, A. (2014). *Homeros'tan Binboğalar'a Yaşar Kemal. Ankara: SABEV Yayınları.*
- Şeker, A. (2019). Yaşar Kemal'in romanlarının sosyolojisinde insan sevgisi ve değerinin varoluşsal kaynakları. *Folklor / Edebiyat*, 25 (98), 371-385.
- Şeker, A. (2020a). *Edebiyat ve toplumsal cinsiyet. Ankara: Gece Kitaplığı.*
- Şeker, A. (2020b). Yaşar Kemal'in romanlarında defin ritüellerinin sosyal-kültürel temelleri. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7, 148-165.
- Şeker, A. & Özcan, E. (2021). Yaşar Kemal'in Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Yusufçuk Yusuf romanlarında hegemonik erkeklik. *Folklor/Edebiyat*, 27 (108), 1075-1092.
- Timur, T. (2002). *Osmanlı-Türk romanında tarih, toplum ve kimlik. Ankara: İmge Yayınları.*
- Yılancıoğlu, S. (2019). Yaşar Kemal'in romanlarında feminist doku. S. Yılancıoğlu (Ed.). *Yaşar Kemal: İnsanı, toplumu, dünyayı kucaklamak içinde* (s. 115-122). İstanbul: Literatür Yayıncılık.